

A Székely-Magyar Rovásírás

A magyar rovásírás rövid története:

A magyar kultúra múltjának egyik legvitatottabb pontja az, hogy volt-e honfoglaló eleinknek saját írása. Évről évre bizonyosabbá válik, hogy eleink írástudó népként érkeztek a Kárpát-medencébe. A rovásírás legfőbb elemeit a magyarság a honfoglalás előtt, a keleti szállásterületeken sajátította el. A betűalakokat nagymértékben befolyásolta az a tény, hogy a betűket rótták, hogy a sor jobbról balra haladt, hogy a magánhangzókat csak ritkán írták ki, s leginkább akkor ha azok hosszú magánhangzókat jelöltek. Ez a sémi íráscsaláddal való rokonságra utal. Az ótörkök egészen a Fekete-tengerig terjesztették ki hatalmukat, itt jött létre a nyugati türk, majd a Kazár Kaganátus. A kazárok írni tudását senki sem vonja kétségbe. Őseink hosszú ideig ezen a vidéken éltek, így bőven volt lehetőségük elsajátítani ezt a különös írásmódot. Az 1. és 2. számú rajz két türk rovásfeliratot mutat.

1. kép

2. kép

Sokat elárul a magyar rovásírás eredetéről az is, hogy mind az "ír", mind a "betű" szavunk türk eredetű. Reméljük, hogy a majdani etelközi ásatások bizonyítani fogják, hogy őseink nem felejtették el egyhamar a Kazáriából hozott betűket. Mint ismeretes, a kései avar korban a Kárpát-medencében egy rovásírást használtak, amelynek ábécéjét két legfontosabb emléke után nagyszentmiklós-szarvasi rovásírásnak nevezzük. Azt is tudjuk, hogy ez az írás a kelet-európai íráscsaládjába tartozik, amelynek egyre több emléke kerül elő a volt Kazár Birodalom területéről. A magyar honfoglalók tárgyai között is találtak olyat, amelyen ezzel a kelet-európai írással készült rövid felirat állt (Homokmégy-Halom). Mindezek ellenére még mindig hiányzik egy-két láncszem, amely összekötné a magyar rovásírást a késő avar kori és más kelet-európai emlékekkel. E hiányzó láncszemek remélhetőleg hamarosan előkerülnek. Talán azon téglajelek közt keresni őket, amelyek XI-XII. századi templomaink falán láthatók.

"Kizártnak tartom - mondta Németh Gyula -, hogy az írás használata, ilyen értékes része a műveltségnek, ha egyszer a magyarság egy törzsénél megvolt, a többiekénél ne lett volna meg. A székely írás tehát véleményem szerint a pogány magyarságnál általánosan használt írás, amelyet a kereszténység megsemmisített, azonban megmaradt az elkülönülve és önálló szervezetben élő székelyeknél." Mivel a Székelyföldön maradt fenn legtovább, ezért szokták írásunkat székely rovásírásként emlegetni.

Írásunk négy betűjele az "a", az "e", "o" és "f" biztosan, két betűje, a "h" és "l" pedig valószínűleg szláv közvetítéssel a görög ábécére vezethető vissza. Az a tény, hogy az "f" és "h" jele egy másik ábécéből került a magyarba, olyan nyelvre utal, amelyben eredetileg nem

volt "h" és "f". Ilyen volt a szláv és a magyar is. Régen a fehér fejér, Székesfehérvár pedig Fejérvár volt. Az "a", "e" és "o" magánhangzók betűjeleit azért vehették át, mert az eredeti írásnak más rendszere lehetett a magánhangzók jelölésére, vagy pedig olyan magánhangzói voltak, amelyek távol álltak az átvettektől.

Feltűnő, hogy a magyar írásban az "s" és az "l" jele összefügg. Úgy tűnik, mintha az "s" a görög lambda jeléből lenne és az "l" jele az "s" jeléhez hozzátett két vonással (pontosabban: diakritikus jellel) lenne képezve. Az "r" jele egyszerűbb és a "z" jele az "r"-hez hozzátett vonás. Az "ny" jele világosan az "n" és a "j" jelből van összetéve. Mindez az írás belső történetére utal.

A magyar rovásírás a X. és XV. század folyamán jelentősen átalakult. Előbb kapcsolatba került a szláv, majd pedig a latin írással. Írásunk kálváriája a kereszténység felvételével kezdődött. A latin nyelv és írásbeliség csak ezután nyomult az előtérbe. A régi pogány írásjeleket üldözni kezdték, így a rovásírás visszaszorult, hanyatlani kezdett. Tudunk olyan vatikáni rendelkezésről is, amely előírta, hogy a magyarok, a székelyek s a hunok által használt régi magyar betűk, a jobbról balra való írás helyett csak a latin betűket szabad használni, a papoknak a pogány írást büntetés terhe mellett tanítani nem szabad, a pogány betűs feliratokat pedig egyenesen meg kell semmisíteni.

A rovásírás titkosírásként élt tovább, sőt fejlődött, hiszen a latin írásmód hatására alakultak ki az úgynevezett ligatúrák, összevont jelek. Ilyen például a latin saint (szent) szó rövidítése: st, amely a rovásírásban az "s" és "t" betűk összevonásából keletkezett. A sort még kiegészíti az "nd", "ck" ...stb.

Újbóli felvirágzás a reneszánsz és a humanizmus elején következett be, amikor is az előkelő udvarokban szívesen használták titkosírás és egyéb idiótámulató foglalatosságként. Lehet, hogy ekkor kiegészítették betűkészletét, amely most megnehezíti a régebbi betűalakok és a helyesírás pontos visszaállítását. A reneszánsz elmúltával az újra erősödő egyház és konzervatív vezetőség szép lassan teljesen a háttérbe szorította őseink írását. Legtovább a Székelyföldön, a XVII. századig maradt fenn.

A fentebb leírtak a rovásírás "hivatalos" történetét képezik, vannak azonban olyan szakemberek, akik szerint a magyar rovásírás fejlődése nemcsak a türkökig, hanem teljesen az ókorig visszavezethető. Ez a lehetőség sem alaptalan, amint Forrai Sándor a Magyar Fórum 1996 június 6-i számában be is bizonyít. A következő sorok őt idézik.

"A hon visszafoglalásának 1100. évfordulója alkalmából eddig a sajtóban, rádióban, televízióban elhangzott értekezések, tudományos fejtegetések őstörténetünket általában nem a valóságnak megfelelően mutatják be. Csupán honfoglalásról beszélnek, mintha Árpád bejövetele előtt itt sem magyar nyelvet beszélő, sem rokon népek nem éltek volna, és ezzel kapcsolatban krónikáinkat is csak legendáknak minősítik, holott a krónikák szerint is Árpád magyarjai hívásra jöttek vissza a Kárpát-medencébe. Itt lenne az ideje annak, hogy véget érjenek azon Bach-korszakbeli hazugságok, melyek kizárólag osztrák érdekeket szolgáltak: hogy Árpád magyarjai műveletlen, írástudatlan nomádok voltak, akik nyereg alatt puhított húst ettek, mintha a tüzet sem ismerték volna. Ilyen és ehhez hasonló hazugságokkal árasztották el a Nyugatot, ezt tanították iskoláinkban nemzedékről nemzedékre. Az igazság pedig az, hogy olyan ősi írása van a magyarságnak, melynek jelei szoros kapcsolatban vannak valamennyi ókori írással. Amikor azonban a Kárpát-medencében és főleg Erdély területén egymás után kerültek elő rovásírásos nyelvemlékek, kiderítették, hogy csupán a türk rovásírás átvételéről van szó, ősi írásunk nem is volt. Hunfalvy Pál, az Akadémia akkori főkönyvtárosa egyenesen "koholmánynak" minősítette az addig előkerült emlékeket. Ezzel szemben a magyar rovásírással kapcsolatos tanulmányaimat 1994-ben kötetben adta ki az Antológia Kiadó: *Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig* címmel. Ebben kimutatom, hogy az

írástörténetnek két bölcsője van, a Kárpát-medence és a Közel-kelet, Mezopotámia központtal."

Az írástörténetben igen fontos szerepet játszik a Kárpát-medence ősi íraskultúrája, elsősorban az erdélyi tatárlakai és tordosi ókori írásokkal. Az erdélyi Tatárlakán 1961-ben N. Vlassa kolozsvári régész hamuval telt gödör fenekén 26 agyagszobrocskát, 2 kőfigurát egy tengeri kagylóból készült, karperecet, két rajzos agyagtáblácskát és egy képírásos korongot (3. kép) talált. Vlassa észrevette, hogy a jelek feltűnően hasonlítanak a Kr. e. IV. évezred végének sumér képírására. A leletek világszerte nagy feltűnést keltettek, mivel a C¹⁴ radiokarbonvizsgálatok szerint 6500 év körüli írások, melyek az eddig legrégebbnek tartott mezopotámiai Uruk városából előkerült sumér írásnál mintegy ezer évvel korábbiak. A vizsgálatok szerint a korong helyi homokos agyagból készült, és a jelek bekarcolása után került kiégetésre. Nálunk Makkay János régész külön tanulmányban foglalkozott a kérdéssel.

3. kép

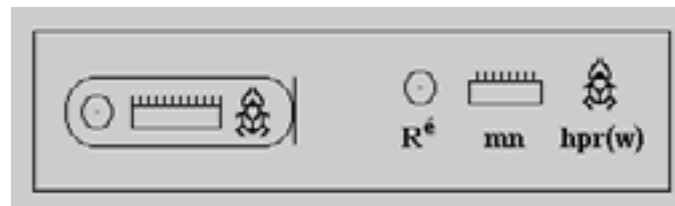
A korongot egy vízszintes és egy függőleges átló négy mezőre osztja. Minden mezőben képjelek láthatók. A korong az átlókkal a magyar rovásírás egyik "F" jelváltozatát ábrázolja, mely nem más, mint a "napforgó" ősi írásos képjele. Feltűnő, hogy a négy részre osztott korong 10 képjele közül 6 a magyar rovásírás jelével alakilag megegyezik. Ezek: "Z, Ny, Gy, B" felett fekvő alakban a "P", a karika rovásírásunk egyik "Ly" jelváltozata. Ezen jelek a sumér képírásban mind megtalálhatók. A kettős kereszt a magyar "Gy", kiscímerünkben a gyulák (vezéri méltóság) névmonogramja. A sumér címerben a jogarnak, fából készült uralkodói botnak írásos képjele, jelentése "Pa". Nem véletlen, hogy a két címer jelábrázolása, azaz történeti mondanivalója azonos.

A Kárpát-medence ősi írásbeliségének másik fontos bizonyítéka az első magyar régész, Torma Zsófia által 1857-ben a Tatárlakától kb. 20 km-re levő Tordos határában talált írásos agyagkorongocskák és cserépdarabok. A kb. 11000 db, megközelítőleg 4500 éves cseréptöredék és korongocska, amelyekben különböző ábrák és írásnak tűnő jelek láthatók, köztük ékírás jellegű, képírásos és zömében lineáris, azaz vonalas írások. Ez utóbbiak között a tatárlakaihoz hasonlóan rovásszerű és számrovás jellegű jelek is találhatóak, melyek közül több, mint tíz a magyar rovásírás jeleivel alakilag is megegyezik. A tordosihoz hasonló írás nyomaira bukkantak a régészek a Balkán térségben is, így Karanovóban, Sitovóban, Vincán, Gardisnicában. Ezek a leletek a tordosi íraskultúra egyenes folytatásai. A leletanyaggal több neves írástörténész is foglalkozott, egyértelműen megállapítva a krétai-mezopotámiai kapcsolatokat.

Az írás kialakulásának másik bölcsője az ókori Közel-Kelet Mezopotámia központtal. A magyar rovásírás része annak az írásrendszernek, amely a mezopotámiai sumér képírásból és az egyiptomi képírásból fejlődött ki. Számos bibliai történet színhelye az Éden kertje, Nimród, a nagy vadász alapította Ninive. A sumérok voltak az elsők, akik a képírásból a folyamatos gondolatok lejegyzésére fogalomírást alkottak. A különböző elvont fogalmakat, igéket, érzelmeket összetett képjelekkel azaz ideogrammákkal fejezték ki. Mivel a sumér is ragozó nyelv volt mint a magyar, ezért a ragokat, képzőket megfelelő szótagjelekkel fejezték

ki, amelyekben már benne voltak a megfelelő magánhangzók is. Ebből fejlődött ki az ékírás, majd a betűírás, melyek közül az álló kereszt egyedül a magyar rovásban is "D" hangértékű, a hal írásos képjeléből lett a "H" jel, mely a magyarban is "H" hangértékű, jelentése a sumérban "ha", mely azonos a hal szavunkkal.

A sumér képirás terjedt el kelet és nyugat felé egyaránt. Nyugat felé az egyiptomi képirás kb. 4800 évvel ezelőtt sumér hatásra keletkezett, átvéve annak belső szerkezetét, azzal a különbséggel, hogy a szótagjelekből hiányoztak a megfelelő magánhangzók, így ezek csupán mássalhangzós csoportjelek. Az egyiptomi képirás kezdetben a papok írása volt, rendszerint kőbe vésték a tárgyakhoz hasonló jeleket, a hieroglifákat, azaz a szent véseteket. A szövegekben előforduló fáraók, királyok nevét keretbe, kartusba foglalták (4.kép).

4. kép

Karnak város templomának egyik hieroglif felirata Campbell angol kutató szerint a következő: III.Thotmesz fáraó uralkodása idején birodalma területén magharok is éltek, a hettitákkal együtt harcoltak és bizonyosárgul Arad, Árpád és Maghar városokat említi. Campbell szerint a magharok alatt magyarokat kell érteni, valószínű szabir magyarokat. Ez az időpont Kr. e. 1500 körül lehetett, amikor is a föníciaiak az egyiptomi képirásból, elsősorban a mássalhangzós csoportjelekből fejlesztették ki a rovásírást, az első betűírást. Galánthy Tivadar orientalista 1914-ben táblázatban mutatja ki az egyiptomiból kifejlődő rovásírásokat, különös tekintettel a magyar rovásírásnak az egyiptomi és a föníciai rovásírásokkal való szoros kapcsolatára. Tekintettel arra, hogy a magyar rovásírásnak az özszes rovásírások közül a föníciaival van a legszorosabb kapcsolata (50%), azt bizonyítja, hogy a szabir magyarok révén az ősforrásnál mi is ott voltunk.

Néhány példa az egyiptomi és a magyar rovásírás kapcsolatáról: "B" kettétört és keresztbetett bot az ítékezés képjele, a magyarban pálcát törni valaki felett. Az uralkodói pálcá, a jogar rovásunk egyik "J" jele. A hajfonat rovásunk egyik "H" jele. Az öntözőcsatorna állítva rovásunk "CS" jele. A menni, sietni rovásunk "S" jele. A karika ponttal, "RÉ", a napisten, rovásunk egyik "LY" jelváltozata; "I" azonos jel a magyarban is.

Könyvemben külön táblázatban mutatom ki a magyar rovásírásnak az ókori írásrendszerekkel való összefüggését. Terjedelménél fogva itt nem tudjuk bemutatni, ezért röviden csak néhány statisztikai adatot közlök: a magyarral is megegyező jelek száma a föníciaiban 24, az etruszkban 21, az egyiptomiban 19, a sumérban 18, a türkbén 17. A magyar rovásírás a föníciai alapjelekből segédvonalkák logikai csoportosításával olyan egységes jelrendszert tudott kifejleszteni, melyben minden hangunkra önálló jel van (6. kép). Ennek levezetését a függőleges "SZ" jeléből és annak hajlított "N" változatából bemutatjuk (5. kép).

cso- alap- portjel	
1.	1 ↑ k 1 z 9 8 1 t + # Y Y
	sz j c ő (a)k ő a m p i d gy t zs
2.	И И И И М М
	r r cs z v u
3.	Λ Λ Λ Λ ⬠
	s s g l (e)k
4.	× × × × ж ж
	b ty ty ty ty ő
5.	)) x j D x x x o o o o
	n e o ny h h ő ő mh ly l
6.	И
	ü

5. kép

Végül utalok arra, hogy ősi írásunkat napjainkig megőriztük, aminek bizonyítéka, hogy az országban több helyen bemutatott rovásírás-kiállítások vendégkönyveiben számos rovásírást bejegyzést találunk." (Forrái Sándor)

Tatárulka kb.6500 éves	И Д Ф О Г (+) Ж = X + Э
	Z NY Gy LF N D B P
Székita	б = j + i t = t + l U I C aK
Flovásznaptár	Y M x 9 3 A 1 K 7 10 11 7 12 1 X ZSURBMÖYAn ANoLi LATNA KeT NeZO R PA
Székelyderzs 1430-ból	И R 9 A O 3 D o TNAKs OL KI M
Nikolsburgi abc 1400-ból	Ж 9 7 Т 1 3 9 9 TPR(US) EMB(LMP) ENT(NT) CK,CAK NEMA
Konstantinápolyi 1575-ből	IA O X O BH QIPPIH SzELMBÖK (Szerlmbka) eZeR CSASZAR
Telegli Radimenta 1598.	Л 1 3 4 2 10 Т LATNA TPRU AMD ANT
Kajoni 1673-ből	B 4 9 2 7 Y O 3 7 7 2 0 0 3 4 1 8 A? OMB PTHRU ANT KÉSSETT EDRIH

6. kép

A magyar rovásírás főbb emlékei

A nagyszentmiklósi aranykincs:

1799-ben történt, hogy a Torontál megyei Nagyszentmiklóson a földesúr egyik jobbágya árokásás közben páratlan értékű aranykincsre lelt. A 23 edény közül egyiken görög betűkkel írt török nyelvű felirat látható, 14 darabon találunk rovásírásos feliratot és 8 maradt felirat nélkül.

A rovásírás megfejtésével már sokan foglalkoztak, Csallány Dezső szerint a rovásfeliratok a költörök rovásábécéből származnak, és több jelük rokonsága kimutatható a székely rovásírással.

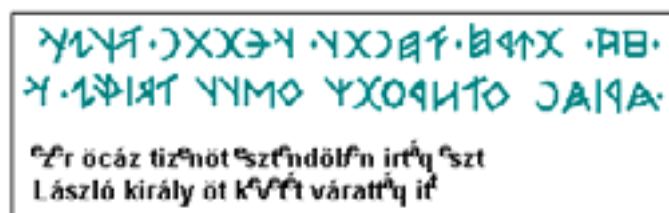
Győrffy György két megállapítása: a nagyszentmiklósi kincs a türk nomád állam utolsó hagyatéka és rovásfelirataink nyelvét az Árpád-házi királyok idején Magyarországon beszélt nyelvjárásokban kell keresnünk.

E felirat a kincs 5 edényén látható. Olvasata és megfejtése Csallány Dezső szerint: Sunádok azok = Csanád törzs ajándék része.

A konstantinápolyi felirat:

A feliratos emlék színhelye a Követek Háza Isztambulban. Szelim Szultán II. Ulászló király követeit hét évig visszatartotta Isztambulban, s a követség egyik tagja, Székely Tamás, a Követek Háza istállójának külső falára rovásírással véste föl a sorsukról szóló üzenetet. A Követek Háza 1865-ben leégett, ekkor a felirat is megsemmisült, de szerencsére még 1553-ban itt járt Dernschwam János, s ő lemásolta, így megmentette a szöveget a pusztulástól.

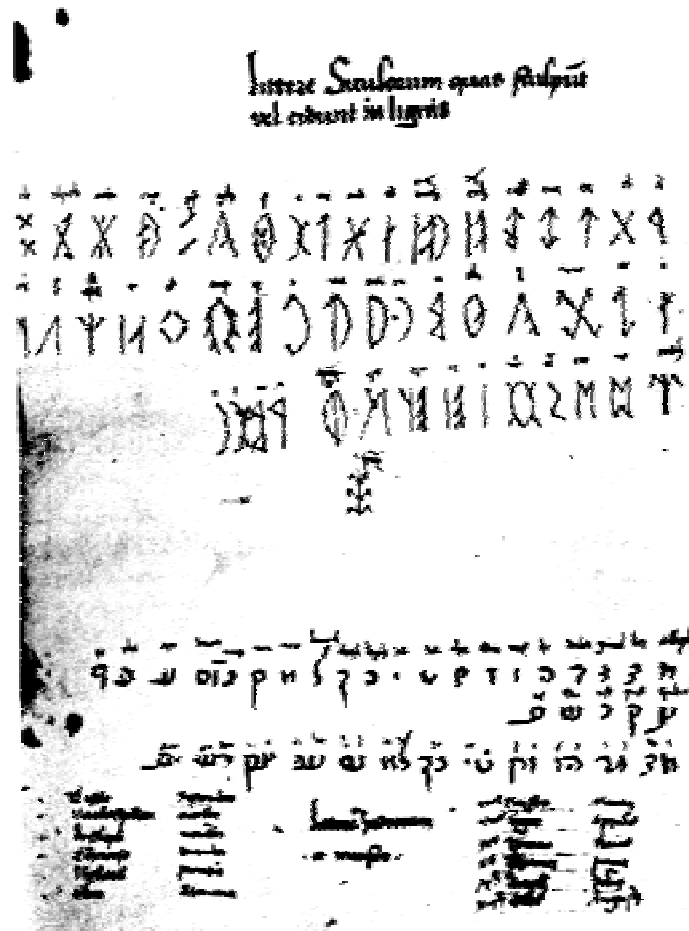
7. kép

A felirat a következő:

"Ezer ötcáz tizenöt esztendőben írták eszt. László király öt követét váratták itt. Bilaji Barlabás kető esztendejik it valt. Nem tön császár. Keteli Székely Tamás írta inet Szelimb török császár itet bé száz lóval." (a 7. kép a felirat első része)

A nikolsburgi ábécé:

Csak találgatni tudjuk, hogy került a székely ábécé az osztrák birodalomhoz tartozó Nikolsburg várkastélyába, a Dietrichstein hercegek könyvtárába. A hercegi könyvtár 1930-ban Svájcba került, s ott az egészet eladták. A hezerni árverésen az ősnymtatványt, aminek a hátsó hártavédő levelén voltak találhatóak a székely betűk, az Országos Széchényi Könyvtár megvásárolta. A hártavédő kézirat lapjára (8.kép) az van írva, hogy {Itt következnek a székelyek betűi, a latin szöveg szerint a "Litterae Siculorum" negyvenhét jelből álló betűsor}.

8. kép

A Marsigli-féle naptár:

Ennek sem maradt meg az eredetije, hanem csak Luigi Ferdinando Marsigli (1658-1730) olasz hadmérnök másolata mentette meg az utókornak. Marsigli, mint a császári csapatok tisztje részt vett Buda visszavételében, majd 1690-ben Erdélybe vezényelték. Ott került kezébe egy kb. 1,5 méter hosszúságú farúd, fatábla, amely névnapokat és a dátumhoz kötött egyházi ünnepeket tartalmazta a lécs négy oldalára bekarcolva. A jeleket 9 lapra másolta le és egy öregember segítségével meg is fejtette. Marsigli később Bolognába távozott, ott is találták rá a "naptárra". Az eredeti írás 1450 körül keletkezhetett.

Az énlakai templom felirata:

Az 1688-ból való rovásírásos feliratot (9. kép) a Székelyföld leírója, Orbán Balázs fedezte fel még a múlt században. Az írás a kis Udvarhely megyei község unitárius templomának egyik mennyezetdeszkáján található. A szöveg megfejtése: Georgyius Musnai Csak egy az Isten.

9. kép

A székelyderzsi téglafelirat:

Az unitárius templomban lévő téglába égetés előtt karcolta bele feliratát a készítő. A felirat kb. 1430 körül készülhetett, megfejtése: Miklós kántor

Gelencén:

A katolikus templomban lévő freskóba a következő felirat lett karcolva: Pál pap.

A következő székelyföldi falvakban szintén rovásírásos emlékeket találtak. A megfejtéseket a História című folyóirat közölte 1996-ban és 97-ben:

1. A bonyhai református templom felirata

Bonyha a Kis-Küküllő alsó folyása mentén fekszik, ma is nagyközség. A rovásírásos kő a templom déli falának átépítésekor került elő 1965-ben. Benczédi Albert lelkész imerte fel a rovott jelek kivételes jelentőségét, ezért a föld mélyéből előbukkant faragott követ a toronytól számított második támpillérbe építtette be. Ma is jól látható helyen van, mintegy 180-200 cm-re a földfelszíntől.

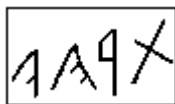
Mikor kerülhetett a kő a földre? Tény, hogy 1794-ben a templom déli falát lebontották, s délebbre jöttek vele, tehát a kőre a rovásjelek semmiképpen sem kerülhettek 1794 után. És nem róhatták 1794-ben sem, hiszen akkor nem épült volna be két méter mélyre, a fundamentumba. Annyit tudunk, hogy az eredeti templom építése 1327-ben már befejeződött. Bonyha szerepel az 1332. évi pápai tizedjegyzékben.

Meglátásunk szerint a jelek már ekkor, tehát a 14. században kerülhettek a kőre, de nem kizárt a későbbi, például a 15. századi keletkezés sem. Csallány Dezső is erre az időre teszi a keletkezését. A felirat elfogadható olvasatával még adós a szaktudomány. Magunk fölvetettük azt a gondolatot, hogy esetleg valamilyen más nyelvű (tehát nem magyar) felirattal állunk szemben. Mindenképpen azonosítható a felirat bal szélén lévő "SZ (esetleg R), P, PT", valamint a száras "S" betű - ezek révén a székely rovásíráshoz kötődik. A jobb felső sarokban lévő két jel megfelelőjét a mezopotámiai képirásban találtuk meg, de a klasszikus görög ábécé *delta* hangjegyére is gondolnunk kell.

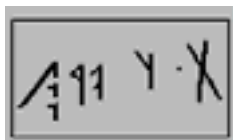
2. A berekeresztúri református templom rovás emlékei

A Nyárád menti Berekeresztúr templomának rovásfeliratairól először 1992 nyaránadtunk hírt a marosvásárhelyi Népújság hasábjain.

a) Az első felirat a templom első emeleti, lőréssel ellátott "rekeszében" található, az ablaknyílás bal felőli felületén. Négy rovásjelből áll, elolvasása jobbról balra történik. A jelek olvasata BALG, azaz BALoG. Családnevet tartalmaz. Keletkezésének ideje az 1580-as évek eleje. Mind az olvasat, mind a datálás biztosnak látszik. Ugyanitt számos, e korból származó (tehát datált) latin meg magyar nyelvű felirat is látható.

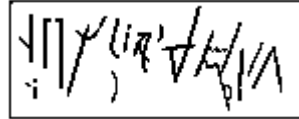

b) Ugyancsak az ablakmélyedésben, a már bemutatott felirat alatt újabb rovás emlékek található.

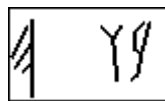
Elolvasása szintén jobbról balra történik. Feloldása: B. T. PALR, azaz PALÉR (pallér). Tehát a kőművesmester, vagyis a pallér örökítette meg nevét, illetve foglalkozását a betűcsoportban.

c) 1995 őszén újabb berekeresztúri rovásfeliratot közöltünk. Ezúttal rendhagyó betűcsoportra találtunk a templomtorony második emeleti, északi ablakmélyedésében. Négyszögletűre faragott köre vésték rá a jeleket, valamilyen nagyon éles szerszámmal.

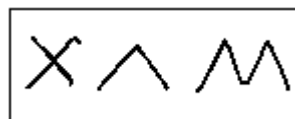
A már ismert betűk mellett jónéhány ismeretlen jel, betűösszevonás (ligatúra) tanúskodik a lineárisan elhelyezett hangcsoport különleges voltáról. Fölvethető újra annak a lehetősége akárcsak a bonyhai emlék esetében-, hogy esetleg ..."nem is magyar nyelvű szöveget (mondatot) tartalmaz". Vagy talán azt sejteti, hogy *Erdélyben nem csupán egyfajta rovásábécével írtak?* Ez is meglehet. Különben a kövön tizenöt jelet különítettünk el. Úgy véljük, hogy rég, nagyon rég véshették őket, tehát a torony építéskor a követ csak másodlagosan hasznosították. Maga a templom 1385-ben készült el.

3. *A kibédi rovásírásos szaru-felirat*, amely lőportartón maradt fenn, a 17. század végén, estleg a 18. század elején keletkezett.

Három karcolt rovásjelet tartalmaz : kettő a felső napkorongban van elhelyezve s az "A (Á)", illetve a "T" betűt jelentik, egy pedig - a "P" betű - a napkorong mellett található. Ez utóbbit a rovó a porszaru nyakára merőlegesen helyezte el. A napkorongbeli jegyek talán monogramot takarnak, a "P" betű esetleg a tárgy megnevezésére szolgált: a kibédiek porszarunak, portartónak nevezték az eszközt évszázadokon át.

4. *A szolokmai faedény (fakupa) felirata*, amely a 17. század végén, esetleg a 18. század elején esztergált használati eszközön maradt fenn, bekarcolt formában. Jelenleg a budapesti Néprajzi Múzeumban őrzik.

Három jel látható a fakupa alsó részén, a fül felüli oldalfelületen. Feloldásuk - jobbról balra haladva - a következő: VSB, azaz VaS B. Szerintünk családnevet és "B" betűvel kezdődő keresztnévet (Béla, Balázs stb.) tartalmaz.

5. Az erdőszentgyörgyi református templom "írott" köve, amely az északnyugati támpillérbe van beépítve. A szakirodalom szerint, "...a torony a 18. század harmincas éveiben történt restauráláskor épülhetett".

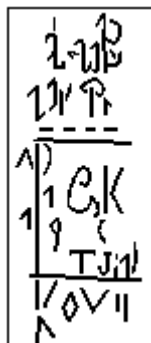
A jelek vonalas rajzát Ferencziék után közöljük. A betűcsoportnak még nincs olvasata.

6. A makfalvi fakulacs két rovásjegye. A két jel "T", illetve "R" hangértékű, s egy 19. század közepe táján készített csutorán (fakulacson) őrződtek meg.

A "T" jelnek az "arca" jobbra néz, tehát minden bizonnyal balról való olvasatot igényel. Valószínűleg monogramot jelentenek. Makfalváról különben még egy igen jelentős, 1624-ből származó, ezúttal kéziratot rováslemlék is ismeretes.

7. A vadasdi vésett rovásjeleket tartalmazó deszka, amely istálló ajtókeretéül szolgál. Két magyar (azaz latin betűs) monogramot sikerült feloldanunk. A mostani házigazda, Madaras Lajos visszaemlékezése szerint a "CS, K" betűk Császár Károly nevét takarják, aki az édesapjának volt a cselédje, a szolgája. A "T J" betűk pedig barátjának, Tóth Jancsinak a rövidített neve. A mostani istálló 1920-ban épült. Az egykori szolgák gyakran mondogatták, hogy a rovott jelek "ókori írást", "ókori rovásírást" jelentenek, ők tehát még emlékezhetnek az eredeti "székely írás" betűrendszerére. Monogramjukat ezekre a régi jelekre "írták" rá. Valószínűnek látszik, hogy a deszka az előző, tehát az 1920 előtt készült istállóból való, s mostani helyére csak másodlagosan került. A rovásjelek keletkezését mi a 19. század közepére, második felére tesszük.

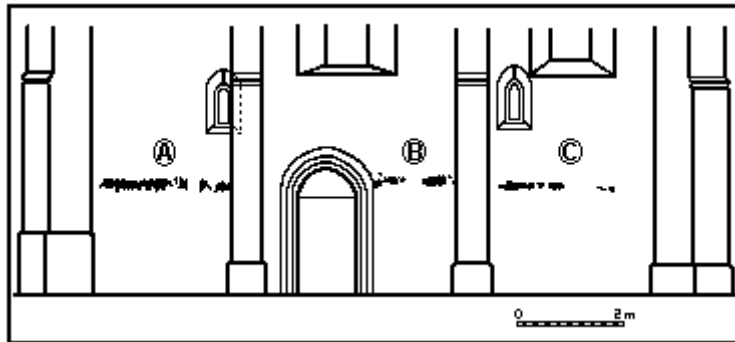
A homoródkarácsonyfalvi felirat. Egy ottani templom helyreállítási munkálatai közben derült ki, hogy a már korábban is ismert, de megnyugtatóan máig sem értelmezett rovásfelirat az épület egyik béléttöredékén sokkal régebbi, mint azt eddig feltételezték. A feliratos kő ugyanis az 1496 -ra keltezhető késő gótikus templomtoronyba épült be, mégpedig úgy, hogy a betűk "fejjel lefelé" néztek. Érthető, hogy a kutatók is erre az időpontra datálták az írást. Mostanra viszont nyilvánvalóvá vált, hogy a béléttöredék eredetileg egy elbontott román kori kapu része volt, és csak a templom átépítésekor került a toronyba. Következésképp valamikor a 13. század körül véshették bele a rovásírásos feliratot.

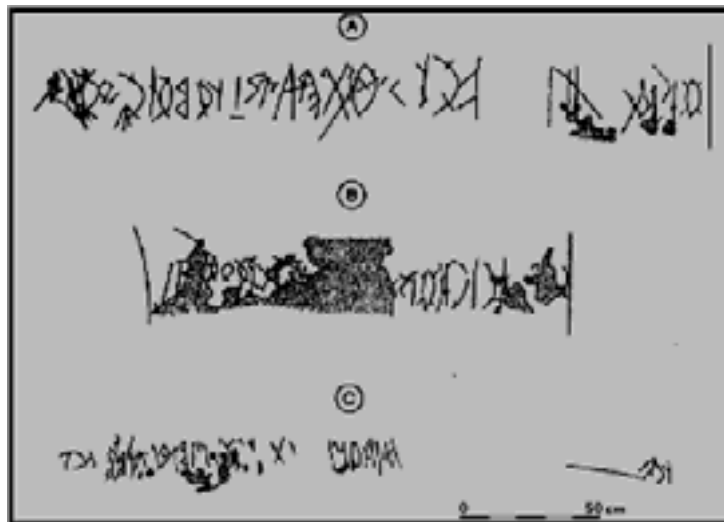
A homoródkarácsonyfalvi rovás felirat

Korban hasonló lehetett ehhez az a felirat, amely 1994 -ben került elő a közeli *Vargyas* lebontott középkori temploma helyén. A betűket egy archaikus formájú, 13 -14. századi keresztelőmedence szélére vésték. A felirat valószínű olvasata: $M^i H^a Ly J^i RT^a n K^o V^e T$.

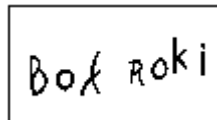
1993 és 1995 között került elő a székelydályai református templom monumentális külső felirata. A 9 méter hosszan elnyúló és 9 -22 cm magas betűkből álló sort a templomhajó középkori vakolatába karcolták. A hosszú és több helyen sérült felirat megfejtése a jövő feladata lesz. Felfedezése arra inti a restaurálókat, hogy a középkori vakolatrétegek még akkor is rejthetnek érdekességeket, ha rajtuk nincsen festmény. A felirat keletkezését talán 1400 körülre tehetjük, ugyanis ekkor történt meg az épület renoválása és a hajó külső és belső oldalainak falfestményekkel való díszítése.

Rovásírásos feliratok a székelydályai református templomban

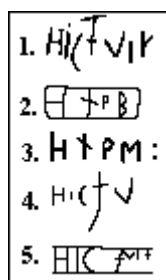

Maros megyében - két helységben - vegyes rovásjegyű feliratokat is számon tartunk. A csejdi, 1681-ből származó, Bodroki személynevet takaró feliratban a "D" betűt a székely (magyar) rovásírás jelével vésték a szemöldökfába.

Ma a református templom bejáratánál található.

Vegyes rovásjegyű feliratokat találtunk Berekeresztúron is. Első rajzunk a "Hic Fuit" feliratot tartalmazza, az utolsó betű a rovásírás "T" betűjelével azonos. A második rajz második, illetve negyedik betűje "I", illetve "M" hangértékű, a harmadik rajz második jele pedig szintén "I" hangértékű. A két utolsó feliratban egyes betűk *erős rovásjellegét* hangsúlyoztuk. Olvasatuk: Hic "fui", illetve "Hic fuit". Az első három felirat keletkezésének időpontja pontosan ismert: 1619. A két utolsó feliraté pedig szintén a 17. század eleje.

Dolgozatunkat nem zárhatjuk le anélkül, hogy ne tennénk néhány általános észrevételt.

1. Az eddigi szakirodalom gyakran emlegette, hogy a rovásemlékek zöme az egykori Udvarhelyszéken keletkezett. Ez az előítélet már a múlté. Íme, Maros megyében, javarészt az egykori Marosszéken, nyolc helységben kerültek elő rovásemlékek, a feliratok száma pedig meghaladja a tízet.

2. Fenti megállapításunkból logikusan következik, hogy a rovásírás egykori ismerete jóval *szélesebb körű* volt. Talán a nagy turkológusnak, Németh Gyulának lesz igaza, aki úgy vélte, hogy a "székely írás" *általános magyar termék*, tehát más magyar honfoglaló törzsek is ismerhették.

3. A Maros megyei emlékek keletkezésének időpontja a 14. századtól a 20. századig ível. Meglátásunk szerint folytonosan használt, ápoltságként funkcionált századokon át, amelyet *nem tanítottak* az iskolákban, de fenntartotta a népi gyakorlat, a néphagyomány: úgy öröklődött ránk, akár csodálatos szépségű mesekincsünk és népballadaköltészetünk.

4. Az emlékek bemutatása során már utaltunk rá, hogy nem kizárt több rovásírásrendszer ismerete. Honfoglaló magyarjaink többnyelvűségét ma tényként emlegetjük. Az ez utáni kutatás talán igazolni fogja meglátásunk helyességét.

5. Maros megye emlékanyagában tárgyfeliratok is vannak. Ennek óriási jelentősége van. Harmatta József véleményével értünk egyet: "...a türk rovásírás elterjedtségét, használatát és szerepét a mindennapi életben csak a tárgyfeliratok tudják megvilágítani".

Bízzunk benne, hogy az ezutáni szakkutatás jobban odafigyel a tárgyi eszközök világára. "Mindent be kell hordanunk" - mondjuk mi is a köly? Kányádi Sándorral. Tudva tudjuk: az a nép (népcsoport), amely megfélekedzik a múltjáról, vagy meghamisítja azt, nem tarthat igényt a jövőendő évszázadokra.

Ráduly János, Benkő Elek

A rovásszámok:

A magyarságnak nem csak az írásra, hanem a számokra is megvolt a saját rovásjelrendszere.

Magyarországon a csikósok, gulyások, juhászok és kondások a múlt század végéig rovásfák segítségével vették számba állományukat. A rovásfába beégették a gazda billogát, majd rávésték a legelőre kihajtott állatok számát. A rovásfán jobbról balra követték egymást a

pásztorok számjegyei. A fuvarosok ugyancsak gyakran használták a rováspálcát, mert megkönnyítette a rakományok számontartását.

A rováspálcát világszerte főként az emlékezés céljára, kölcsönadott értékek nyilvántartására használták. A rovásfára bemetszették a megfelelő jeleket, azután a pálcát hosszában kettéhasították, egyik felét a hitelező, a másikat az adós kapta. A pálcát kizárt minden utólagos, egyoldalú módosítást, megelőzött minden vitát a felek között.

A számok jelölése a legősibb időkbe nyúlik vissza, amikor is az embernek még csak az ujjai szolgáltak számológépként. Az első négy szám a kéz ujjait jelöli, az ötös pedig eredetileg így nézett ki, az öt ujjra utalva: "IIIV", ebből végül is csak a "V" maradt meg.

A tíz "X" pedig a két kéz hüvelykujjának kereszteződéséből jött létre, amely eredetileg így nézett ki: "IIIXIII".

A rovásírás általánosan ismert volt a magyarság körében, mélyen benne élt a köztudatban, amit számos régi közmondás megerősíteni látszik. Az alábbi szólások talán a rovásírásra utalnak:

"Rovásra hazudik" - felelőtlenül hazudozóra mondják. Régen biztosan rovásírással volt rögzítve a közösség életét szabályozó egy-két "törvény".

"Sok van a rovásán" - Számos tartozás, mulasztás és rossz tett gazdája az a személy, akit így szólnak meg. Itt talán a rováspálcára felírt, de nem törlesztett adósságokra lehet visszavezetni a szólás eredetét.

"Botra beszél" - A gonosz dolgokat mondó, kötekedő, szurkáló hangvételő egyénre mondják ezt a furcsa mondatot. Talán azt a kort idézi, amikor még nem papírra írtak, hanem botra róttak.

"Nem iszom én senki rovására" - Nem iszom én más kárára, tehát nem más rováspálcájára írom rá a saját tartozásomat. -népdalszöveg.

A felsorolt példák és az emlékek sokasága bizonyítja, hogy igenis van saját ősi írásunk, s nem holmi barbár hordaként érkeztünk a Kárpát-medencébe. Emberöltök hosszú sora óta használtuk, s a középkorból is sikerült átmentenünk. Tegyük meg mindent azért, hogy ősi kultúránk egyik utolsó bástyája ne dőljön le, s ne engedjük, hogy éppen a XX - XXI. században merüljön feledésbe a magyar rovásírás.

Fadrusz János szavaival búcsúzik az olvasótól:

"Látnoki szemmel nézem a jövőt... Mily perspektíva! Látom, jönnek az idők, amikor iskoláinkban tanítani fogják gyermekeinket őseink betűrendszerére. Az építőművészet magyar stílusát rekonstruálják lelkes mestereink, és a középületek homlokán rovásírásban fogjuk olvasni rendeltetését... Az idegen látja őseink legsajátabb kezeírását. És minden magyar büszkén, fönndobogó szívvel fogja az idegennek mutatni a rovott felírást és magyarázni, hogy őseink évezredek át ezekkel a betűkkel írtak! És ez a miénk volt, mi fönntartottuk és fönntartjuk immár mindörökre a magunkénak, magyarnak..."

Egy-két földrajzi név a rovásírással kapcsolatban, a teljesség igénye nélkül:

1. Bologna (Olaszország)
2. Nikolsburg (Csehország)
3. Konstantinápoly (Törökország)
4. Nagyszentmiklós (egykori Torontál megye)
5. Margit-sziget
6. Szarvas
7. Homokmégy-Halom (Duna-Tisza-köze)

8. Felsőszemeréd (Léva mellett)
9. Tordos (egykori Hunyad megye)
10. Tatárlaka (egykori Hunyad megye)

Székelyföld:

11. Bögöz
12. Énlaka
13. Dálnok
14. Gelence
15. Székelyderzs
16. Székelydália
17. Homoródkarácsonyfalva
18. Vargyas
19. Kilyén
20. Csíkszentmiklós
21. Bonyha
22. Berekeresztúr
23. Kibéd
24. Szolokma
25. Erdőszentgyörgy
26. Makfalva
27. Vadasd
28. Csejd
29. Csíkszentmárton
30. Csíkszentmihály

Az általunk terjesztett rováskarakterek:

1 - I	z - H	ny - D	a - 9
2 - II	zs - Y	o - C	á - 99
3 - III	← a számok és a kettős betűk ↘	ó - CC	b - X
4 - IIII	ck - †	ő - >	c - ↑
5 - V	mb - ☉	õ - ✕	cs - H
6 - VI	nb - ☉	p - ∃	d - †
7 - VII	nd - 3	q - 1	e - 3
8 - VIII	nt - †	r - H	é - 33
9 - VIIII	st, szt - 7	s - 7	f - ⊗
10 - X	tpr - ††	sz -	g - 7
20 - XX	us - 0	t - †	gy - †
30 - XXX	szóköz +	ty - ✕	h - 3
40 - XXXX	pont, vessző † †	u - M	i - †
50 - LV		ú - M	í - ††
60 - LX		ü - 3	j - 1
70 - LXX		ű - 33	k - ◊
80 - LXXX		v - M	l - 7
90 - LXXXV		w - MM	ly - 0
100 - C		x - ◊	m - 3
1000 - M		y - 7	n - C

A szöveget, a megadott források alapján összeválogatta, írta, szerkesztette,

FORRÁSMUNKÁK:

- Ruffy Péter: Bujdosó nyelvméleink, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1977.
- Kéki Béla: Az írás története, Gondolat Könyvkiadó, 1971.
- Magyar Fórum hetilap.
- Magyar Út Alapítvány.
- Sebestyén Gyula: A magyar rovásírás hiteles emlékei, Akadémia, 1915.
- Varga Domokos: A mogyeriektől Mohácsig, Tankönyvkiadó Budapest, 1992.
- Csorba Csaba: Árpád jöve magyar néppel, Helikon Könyvkiadó, 1996.

- História történelmi folyóirat, 1996. és 1997.
- A honfoglaló magyarság.